

Batxillerat i cultura humanística

Joan Manuel del POZO
Universitat de Girona

Una de les cèlebres pintades a les parets del París esvalotat del 68 deia: «Déu ha mort, l'Home ha mort, i jo mateix em començo a trobar una mica malament.» De fet, la pintada no només resulta simpàtica, sinó premonitòria: cadascú de nosaltres mateixos, hipotètic signant del *dictum* mural —però també moral—, ha anat patint el malestar creixent d'una civilització en què els referents bàsics coneguts de la nostra condició havien d'arribar, com ara ens diuen, a la condició de *liquids*, és a dir, fluids, però també i per això mateix transitoris, canviants, insegurs i esmunyidissos, com ha teoritzat Zygmunt Bauman. El progrés respecte a les èpoques en què aquells referents eren imposats autoritàriament és indiscutible i, en aquest sentit, haver-los *liquidat* ha estat un èxit; *liquidar*, però, té més d'un sentit, algun dels quals no és massa engrescador; sobre el sentit literal, més sovint dit *liquar*, de canviar un estat físic de la matèria a un altre, hi ha el doble sentit figurat de declarar inestables els valors i referents que abans eren segurs, però també, lamentablement, el de *fer-los desaparèixer*. La revolta del 68, molt més un símbol que una realitat de revolta —però en tot cas més efectiva que el que alguns, fins i tot líders durant aquells dies, ara diuen—, va aconseguir llençar l'aigua bruta de la banyera —l'autoritarisme, principalment, de les famílies i de moltes relacions socials—, però també va, si no llençar, com a mínim sacsejar perillosament el nen que s'hi rentava. El nen representa en aquest cas l'home foucaultià que es declarava mort dècades després que el Déu nietzscheà també hagués passat a millor vida. El nen, al capdavant, som tots. La humanitat, individualment considerada i col·lectivament, es construeix sobre valors que han merescut la reflexió de moltes generacions, reflexions que valen el que valen independentment del grau de benestar material i el refinament tecnològic que les hagi acompanyades en el moment d'elaborar-se; al capdavant, la més refinada de les tecnologies no és més que un instrument: les finalitats al servei de les quals tota tecnologia ha d'orientar-se no les pot definir

l'instrument mateix, que en la seva condició és cec i subordinat; les ha de definir el subjecte, la persona —la raó de la qual, com diu Kant, viu en el regne de les finalitats—, en diàleg interminable amb els seus semblants, però no absurdament limitats als coetanis, sinó als de tot el temps humà transcorregut, puix que cap home ni dona ho és menys perquè sigui d'una època o d'una altra; també nosaltres serem antics aviat i no per això perd valor l'esforç intel·lectual que fem ara i que por ser útil ara i després.

La cultura humanística, no necessàriament ni molt menys exclusivament la grecollatina —que n'és i en serà sempre la base—, és cultura d'humanització en llibertat, de conreu del coneixement desvinculat de mercantilismes, de qualitat expressiva al servei tant de la comunicació dels sentiments com de la raó —claretat, precisió i potència conceptual—, i de cultiu dels valors de l'ètica i de l'estètica i de compromís amb la col·lectivitat, amb la *polis*; i això només pot ser entès com a cultura conservadora quan es vol fer servir —com s'ha fet servir, cal reconèixer-ho, de vegades— per a seleccionar, per a marcar diferències; però és plenament cultura democràtica quan justament vol evitar que la majoria —sempre la majoria menys potent socioeconòmicament— quedi arraconada en el consum d'una cultura de «tot a cent», és a dir, de no-cultura: aquest és precisament el pitjor dels elitismes, el que selecciona al revés, enfonsant en la incapacitat cultural grans masses de gent. Igualment com hi ha espais que, per la seva baixa qualitat estèticoarquitectònica, han estat definits com a «no-espais» —aeroports, supermercats, benzineres, molts hospitals i ara ja també molts hotels—, hi ha cultura que és «no-cultura», perquè és sinònim de consumisme passiu de productes de molt baixa qualitat; la passivitat no pot ser mai cultural, perquè cultura vol dir etimològicament 'cultiu', per tant, acció elaboradora, no sense esforç, que millora dia a dia la pròpia condició humana individual i col·lectiva. Vet aquí, doncs, que la cultura humanística —naturalment, només si és generalitzada per un bon sistema educatiu i troba en el batxillerat un potent amplificador— pot ser el recurs, la clau, per a evitar la injustícia de la «no-cultura» per a una majoria.

La cultura humanística és també el millor antídoto contra el reduccionisme tecnocràtic, que fa creure a tothom que tot té una solució tècnica i que això ens allibera de qualsevol responsabilitat. Estem construint societats d'individus *arresposables* —primer pas cap a la generalització de la irresponsabilitat—, perquè s'està fent creure a tothom que sempre hi haurà una solució tècnica a qualsevol situació conflictiva, deficiència de qualsevol mena, insuficiència de qualsevol altra. Entre altres exemples, precisament, hi ha mares i pares convençuts que els seus fills ja els educaran «els que en saben», «els tècnics en educació», la qual cosa els deixa descansats de la carregosa tasca de responsabilitzar-se dels seus fills i de convertir-los alhora en persones responsables. Amb la seva —segurament sincera— *arresponsabilitat* esdevenen els primers irresponsables. El tecnologisme i el tecnocratis-

me imperants produeixen individus *tecnobabaus* que són víctimes d'aquesta altra forma de la màgia —moderna, això sí. L'excusa tècnica està fins i tot posant fi a la política: quantes vegades polítics de tots colors invoquen la tècnica com a suposada necessitat per a imposar una mesura o com a pretesa impossibilitat per a adoptar-ne una altra, fent així de la tècnica la més ferma aliada de la seva incapacitat decisòria!

Només el cultiu —cultura— del pensament crític de base humanista, en sentit ampli, pot salvar-nos de la màgia, moderna o antiga: el sentit ampli inclou, només faltaria, la ciència dita positiva o experimental, avui perjudicada també pel tecnocratismes imperant que la redueix, en denominació de Habermas, a *tecnociència*; es registra, fins i tot, una baixa estima progressiva, per part dels estudiants, de les ciències pures i un rebuig a l'esforç intel·lectual que exigeixen. L'humanisme actual no és un humanisme de base literària, com el de l'antiguitat, sinó un humanisme que reconeix i estima la ciència moderna com un dels fruits més alts de la raó humana, evolució natural dels primers grans esforços filosòfics del món grec. De fet, es podria establir com una primera tesi d'un humanisme contemporani la superació del dictamen pessimista de Snow, fet a Cambridge fa mig segle, sobre les «dues cultures» en irreconciliable tensió: la cultura literària i la científica. La raó humana és una i els seus més seriosos productes tenen un vincle profund. De fet, de cultura només n'hi ha una —integral, *humanística* més que literària— però amb components molt variats: va des del goig estètic per l'hexàmetre homèric fins a la passió intel·lectual per la comprensió del món quàntic.

Ara bé, i en relació amb la tècnica, cal dir que seríem nosaltres els primers grans irresponsables si no reconeguéssim que la nostra època es defineix de forma rellevant —tot i que no exclusiva— pel gran domini tècnic que hem assolit sobre una bona part dels processos naturals i socials. I si és així, no podem pensar una política educativa sense proporcionar al nostre jovent l'accés al ple domini d'aquest tret distintiu de la nostra civilització. El crític de la tècnica no només no la menysprea, sinó que procura conèixer-la per viure millor i servir-se'n quan li cal; però no es deixa entabanar per les seves suposades solucions quan envaeix el territori dels valors ètics, dels ideals polítics i de la seva llibertat de decisió. Els nostres batxillers necessitaran ser educats, sens dubte, per al domini de totes les tècniques, sense reserva: però principalment, humanísticament, per al domini de si mateixos i per al domini dels processos d'autoconstrucció individual i de cooperació social, sovint independents i fins i tot incompatibles amb la major part de les suposades tècniques-màgia que ens volen fer creure que tot ho poden.